

POZNÁVÁNÍ PŘÍRODY S DIDAKTIKOU ZÁKLADY BOTANIKY

RNDr. Jana Skýbová, Ph.D.

Dužnina citrusů – buňky viditelné pouhým okem

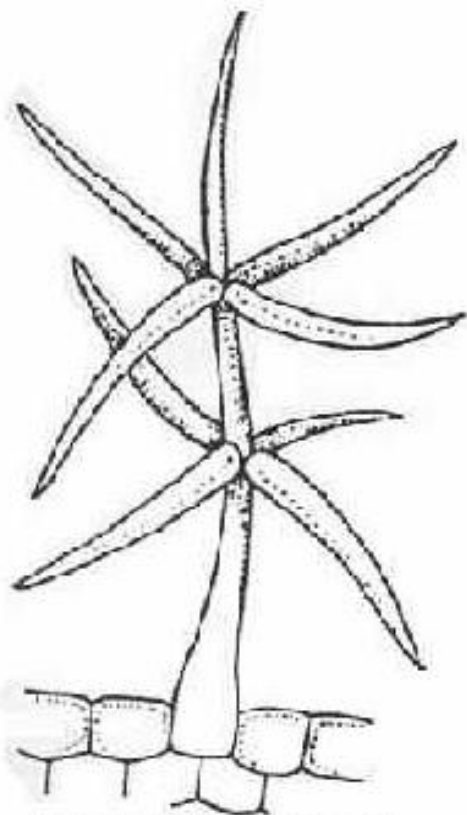

ROSTLINNÁ PLETIVA PODLE FUNKCE

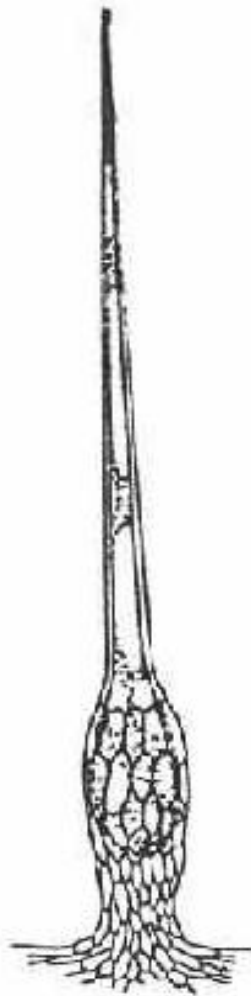
Pletiva – buňky stejného tvaru a funkce:

1. **Dělivá pletiva** – buňky se intenzivně dělí (*kolénka trav, špičky listů*)
2. **Krycí pletiva** - chrání rostlinu před vnějšími vlivy (*pokožka, kutikula, chlupy – trichomy, korek*)
3. **Pletiva provětrávací** – slouží k výměně plynů mezi rostlinou a prostředím (*mezibuněčné prostory, průduchy, čocinky – lenticely*)
4. **Pletiva nasávací** – nasávají vodu a v ní rozpuštěné látky (*kořenové vlásky, haustoria parazitických rostlin*)
5. **Pletiva vyměšovací** – vylučují různé látky (*vodní skuliny, medníky, mléčnice*)
6. **Pletiva vodivá** – vedou vodu a v ní rozpuštěné látky (*pravé cévné svazky, cévy, cévice*)
7. **Pletiva zpevňovací** – zpevňují části rostliny (*př. sklerenchym – pecky švestek, sklerenchymatická vlákna ve stoncích kopřivy, konopí, lnů, kamenné buňky v plodech švestky*)
8. **Pletiva asimilační** – zelené části rostlin, probíhá fotosyntéza
9. **Pletiva zásobní** – ukládají se zásobní látky – cukry, tuky bílkoviny (*hlízy brambor, obilky, nažky slunečnice, jablka, semena hrachu atd.*)

Trichomy rostlin – pletiva krycí

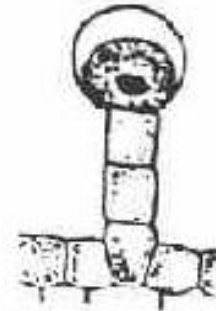
Vícebuněčný rozvětvený trichom divizny

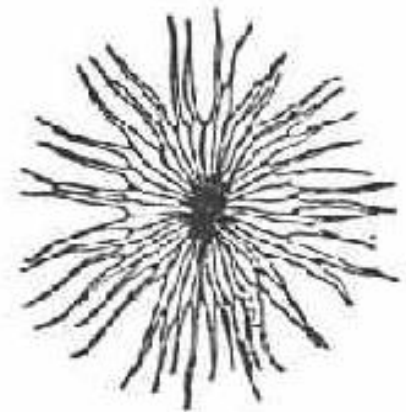
Žahavý trichom kopřivy

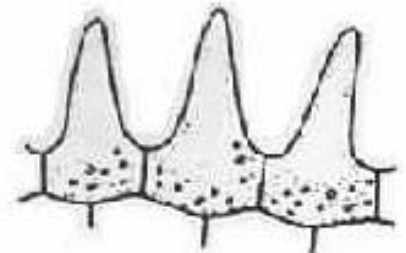
Trávicí chlup (digestní) u masožravých rostlin

Žláznatý trichom pelargónie

Hvězdovitý trichom hlošiny úzkolisté

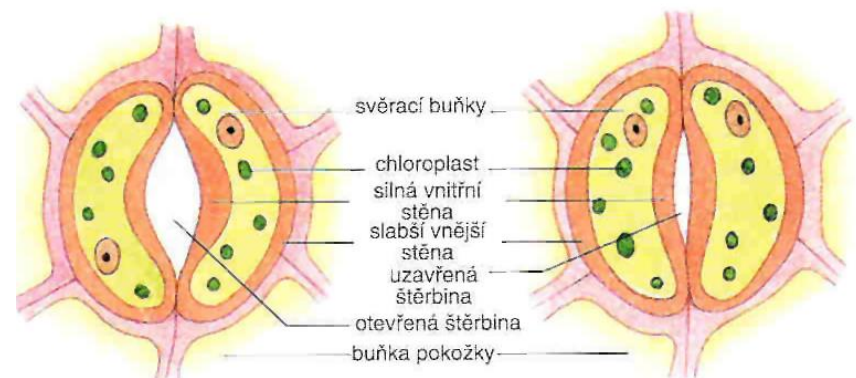
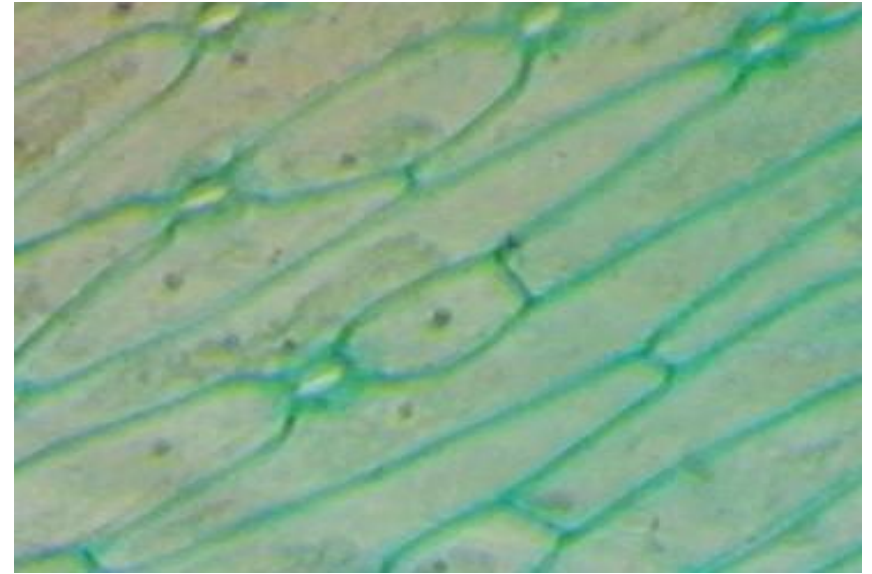

Papily korunního lístku macešky

Trichomy rostlin – žahavé trichomy kopřivy, trichomy přeměněné v trny

Čočinky (lenticely) na větvi, průduchy – pletiva provětrávací

Vodní skuliny (hydatody), medníky (nektaria), mléčnice (produkce latexu) – pletiva vyměšovací

ROSTLINNÉ ORGÁNY VEGETATIVNÍ

KOŘEN:

- **Význam kořene pro rostlinu** – nasává a vede vodu a rozpuštěné minerální látky od kořene vzhůru, vytváří různé látky (fytormony), ukládá zásobní látky, upevňuje rostlinu v půdě
- **Kořenový systém** – u jednoděložných rostlin - kořen hlavní a postranní, u dvouděložných rostlin - kořeny svazčité
- **Modifikace (přeměny) kořene** – ztlustělé kořeny (mrkev, petržel), kořenová bulva (celer, řepa), příčepivé kořeny (břečťan), kořeny parazitických rostlin (jmelí)
- **Využití kořenů člověkem** – potrava, farmacie, krmivo, výroba cukru, ...

kořen mrkve

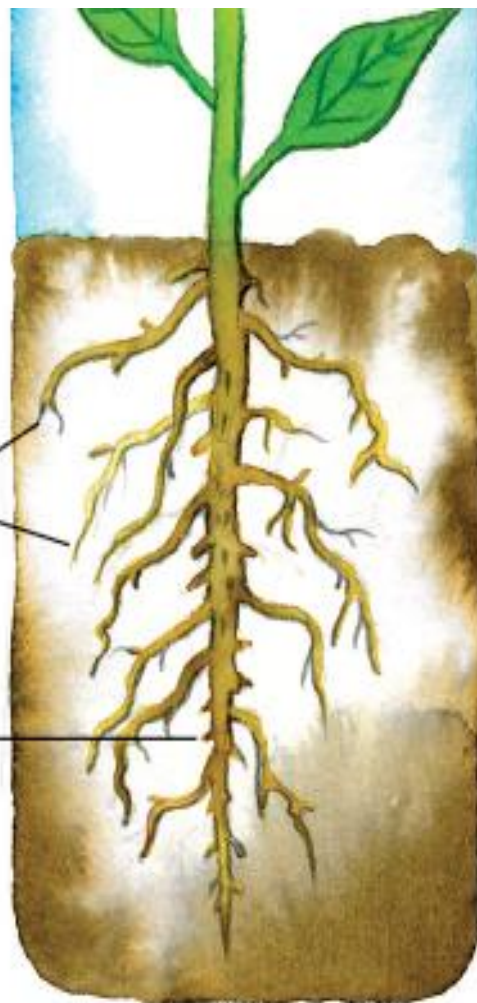
*kořen
petržele*

kořen celeru

kořeny vedlejší

kořen hlavní

kořeny svazčité

ROSTLINNÉ ORGÁNY VEGETATIVNÍ

STONEK:

- **Význam stonku pro rostlinu** - nese listy, pupeny, reprodukční orgány, vede vodu a rozpuštěné látky, ukládá zásobní látky
- **Typy stonků** – bylinné (lodyha, stvol, stéblo) a dřevinné (stromy, keře, polokeře)
- **Prýt** – stonek s listy
- **Pupeny** – základy listů a květů (pupeny listové a květní)
- **Modifikace (přeměny) stonku** – oddenky (zázvor, chřest), stonkové hlízy (kedluben), oddenkové hlízy – brambor, ...
- **Využití stonků člověkem** – stonky dřevin, potrava, krmivo, výroba cukru (cukrová třtina), farmacie,...

Oddenek zázvoru (přeměna stonku) můžeme nechat vyrašit

Některé rostliny mají stonky bylinné, jiné dřevinné

Stonky bylin

lodyha
(olistěný stonek)

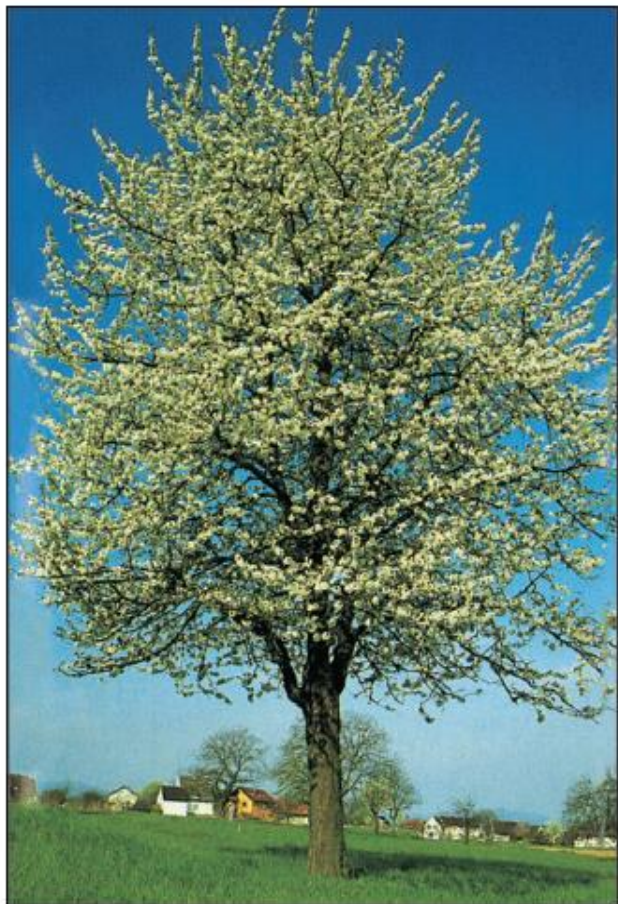

stvol
(bezlistý stonek, nese květy)

stéblo
(dutý stonek s kolénky)

Stonky dřevin

strom (kmen s korunou)

keř (stonky se větví hned od země, celá část stonku je dřevnatá)

polokeř (zdřevnatělá je pouze spodní část stonku, svrchní bylinná část na zimu odumírá)

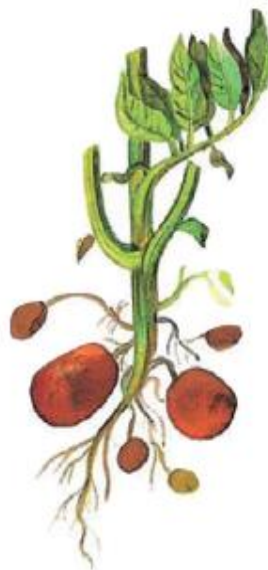
Některé stonky se změnily:

*stonkové hlízy
kedlubny*

šlahouny jahodníku

oddenkové hlízy bramboru

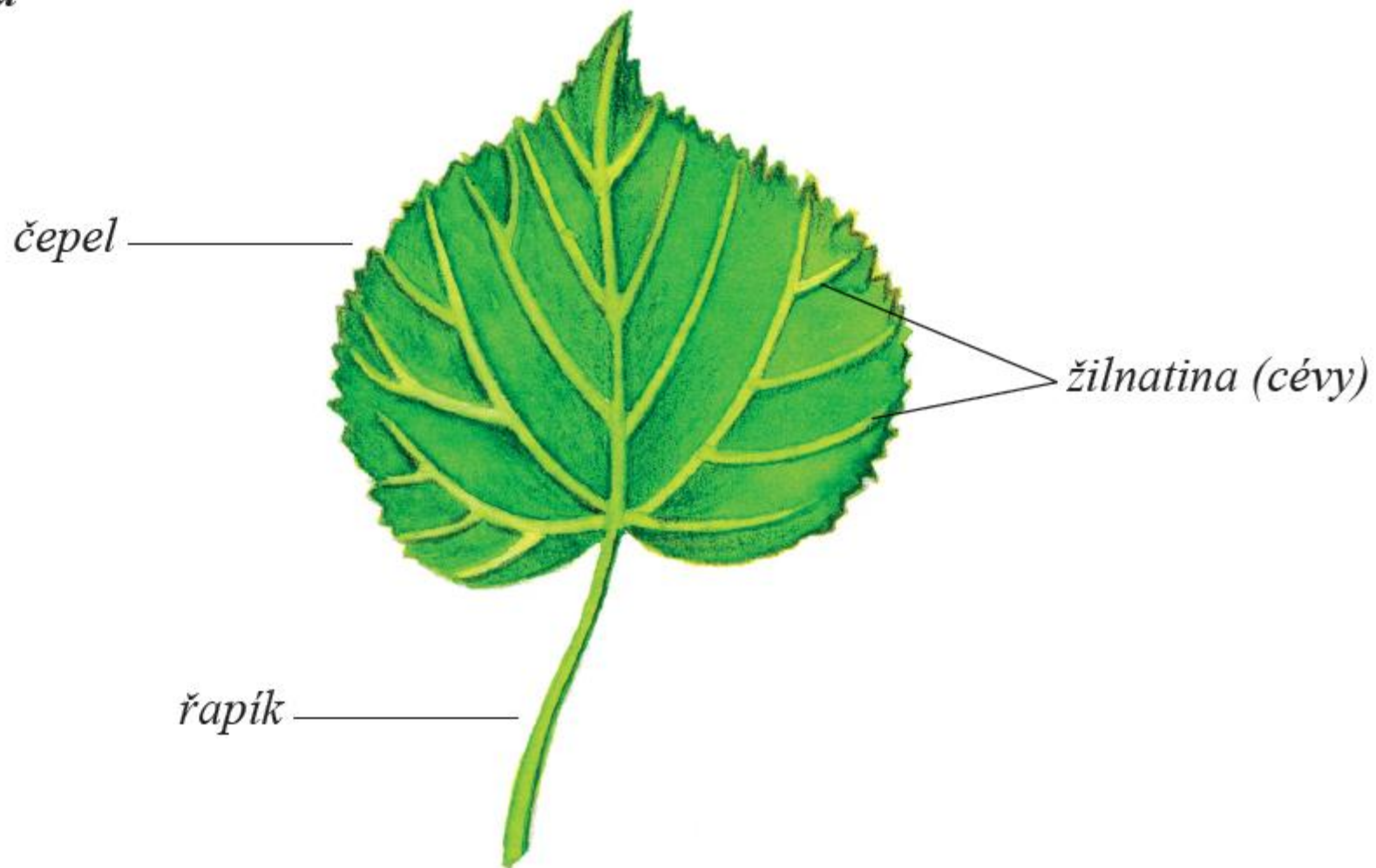
oddenky sasanky

ROSTLINNÉ ORGÁNY VEGETATIVNÍ

LIST :

- **Význam listů pro rostlinu** – probíhá fotosyntéza, dýchání a transpirace (výdej vody)
- **3 hlavní typy listů** – dělohy (zásoba živin při klíčení a rašení), asimilační listy (fotosyntéza), palisty a listeny (různá funkce, lípa, hrách)
- **Stavba listu** - řapík, čepel, žilnatina (u listů přisedlých chybí řapík)
- **Listy podle utváření listové čepele** – jednoduché (lípa) a složené (jírovec, jetel)
- **Postavení listů na stonku** - střídavé (kopretina) vstřícné (kopřiva, hluchavka), přeslenité (svízel, přeslička)
- **Modifikace (přeměny) listů** – ztlustělé listy (cibule, sukulenty), úponky (hrách, fazol)
- **Využití listů člověkem** – potrava, krmivo, farmacie, pochutiny (čajovník), ...

Stavba listu

Listy podle tvarů čepele:

Jednoduché listy

Složené listy

Listy podle postavení na stonku:

listy střídavé
(např. kopretina)

listy vstřícné (např.
kopřiva)

listy přeslenité
(např. přeslička)

Některé listy se změnily.

cibule (cibule kuchyňská)

úponky (hrách)

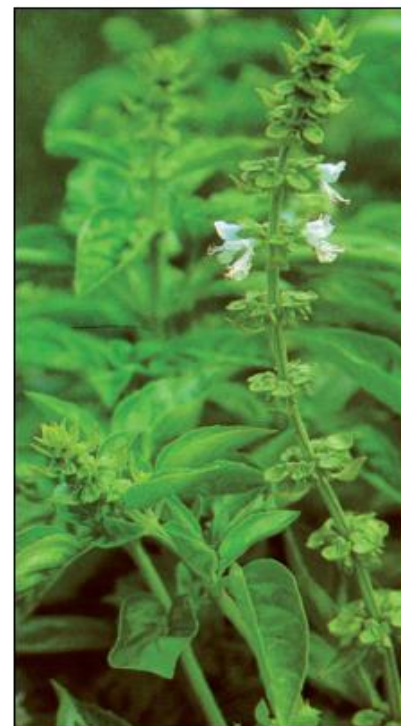
Využití listů jako koření a léčivé byliny

Majoránka

Meduňka

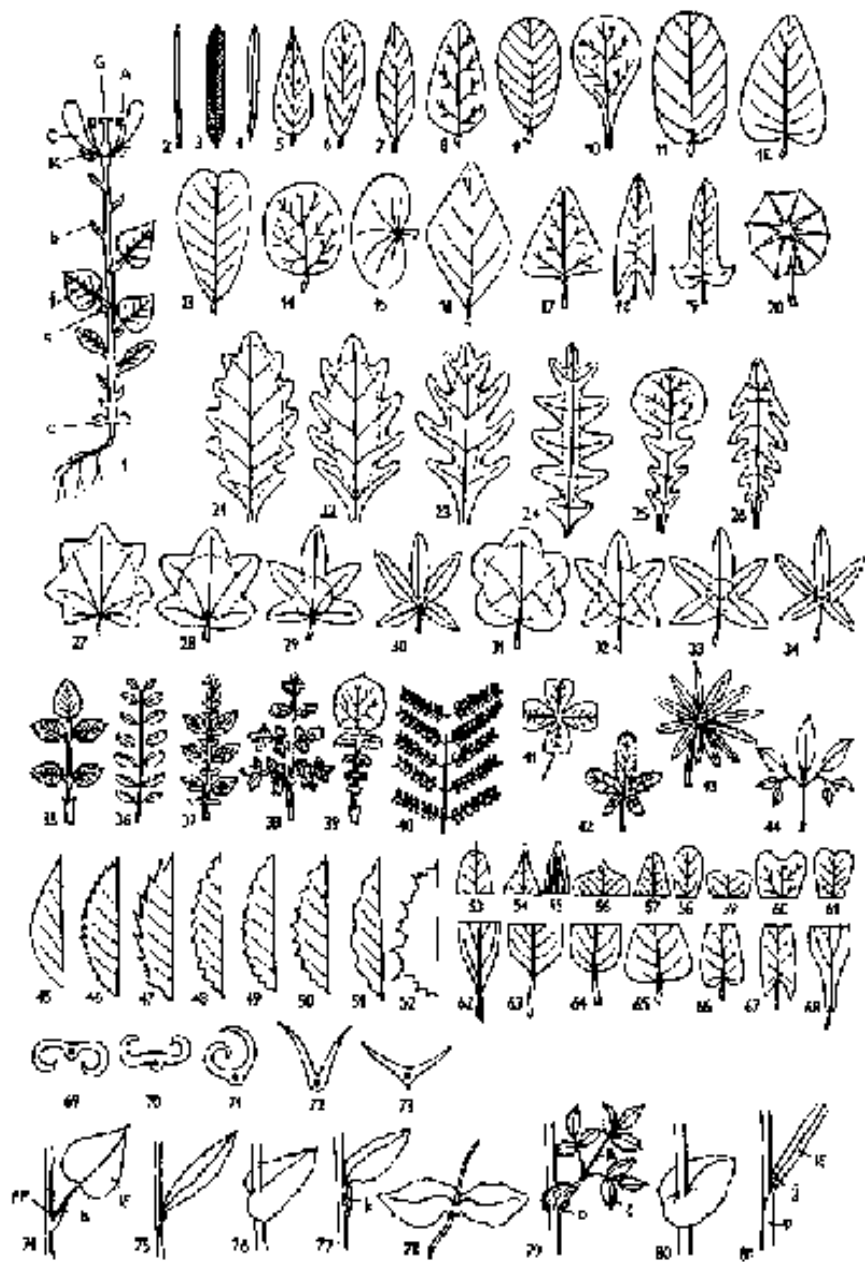
Bazalka

Čajovník čínský

Vavřín (bobkový list)

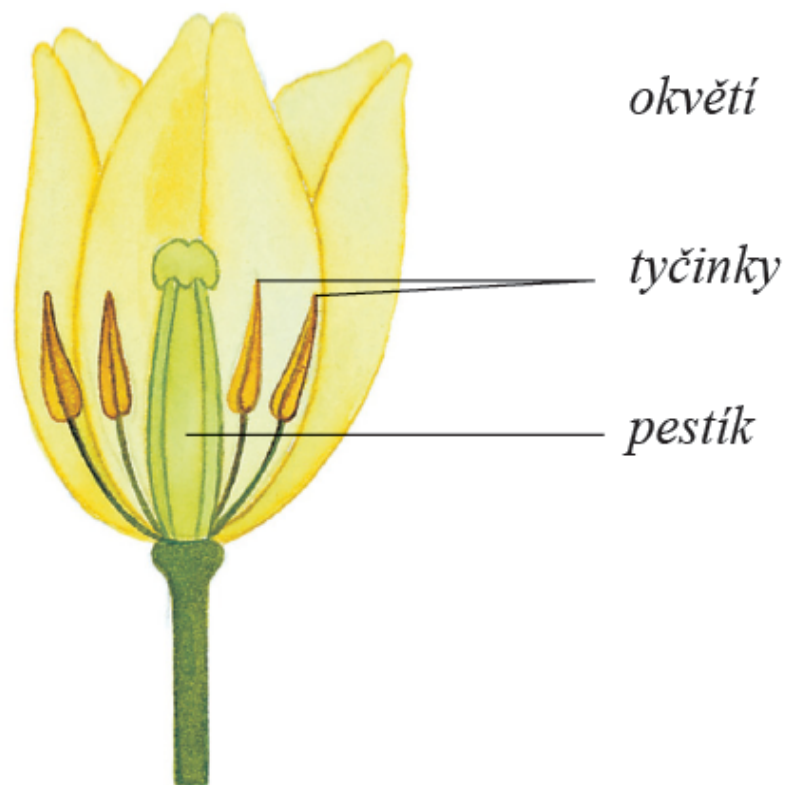

ROSTLINNÉ ORGÁNY GENERATIVNÍ

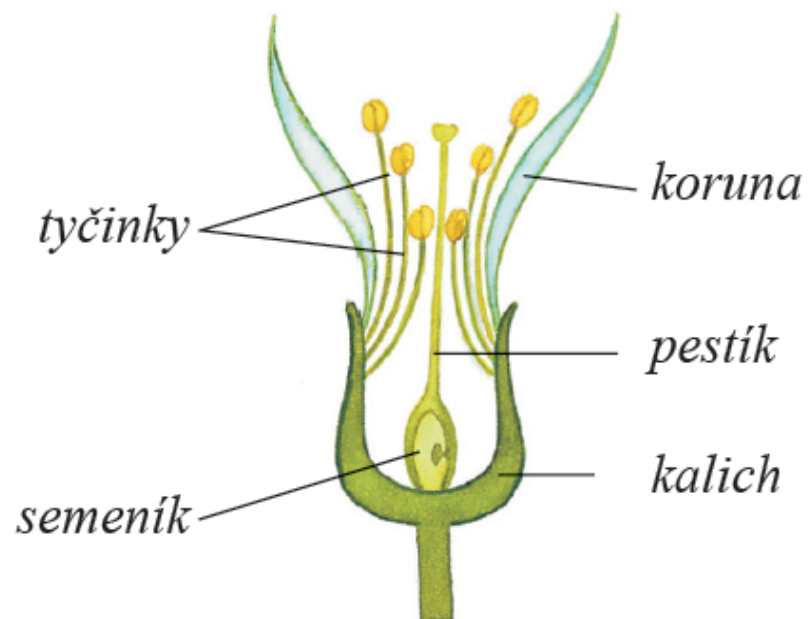
KVĚT

- **Význam květu pro rostlinu** – reprodukční (rozmnožovací) funkce, láká opylovače
- **Stavba květu** - květní lůžko, květní obaly (rozlišené – kalich a koruna u jabloně, nerozlišené – okvětí u tulipánu), nektaria, reprodukční orgány, květní stopka
- **2 typy květů** - květy **oboupohlavné** (nesou tyčinky a pestík, tulipán), květy **jednoplhlavné** (mají pouze tyčinky nebo pouze pestík, líska)
- **Rostliny podle umístění květů - jednodomé** (líska, nese květy pestíkové i prašníkové) , **dvoudomé** (květy pestíkové a prašníkové jsou na oddělených rostlinách, vrba jíva)
- **Souměrnost květů** – pravidelné (jabloň), souměrné (hluchavka)
- **Květenství** – soubor více drobných květů (hlávka, klas, lata, úbor, okolík, ...)
- **Generativní (pohlavní)rozmnožování** krytosemenných rostlin -vývoj semene v semeníku, vznik plodu
- **Opylení** – přenesení pylu na bliznu pestíku
- **Oplození** – spojení pylového zrna (spermatických buněk pylovou láčkou) s vajíčkem (vaječnou buňkou) v semeníku pestíku, vzniká zárodek (zygota)
- **Význam květu pro člověka** – potrava (brokolice, květák), farmacie, byliny a koření)

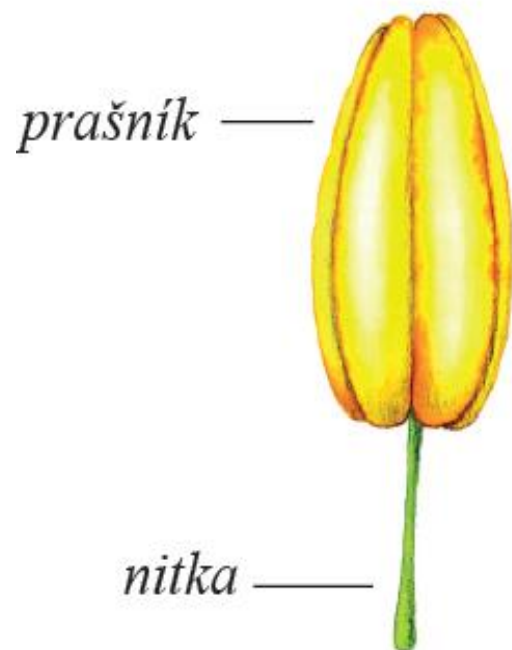
Stavba květu tulipánu

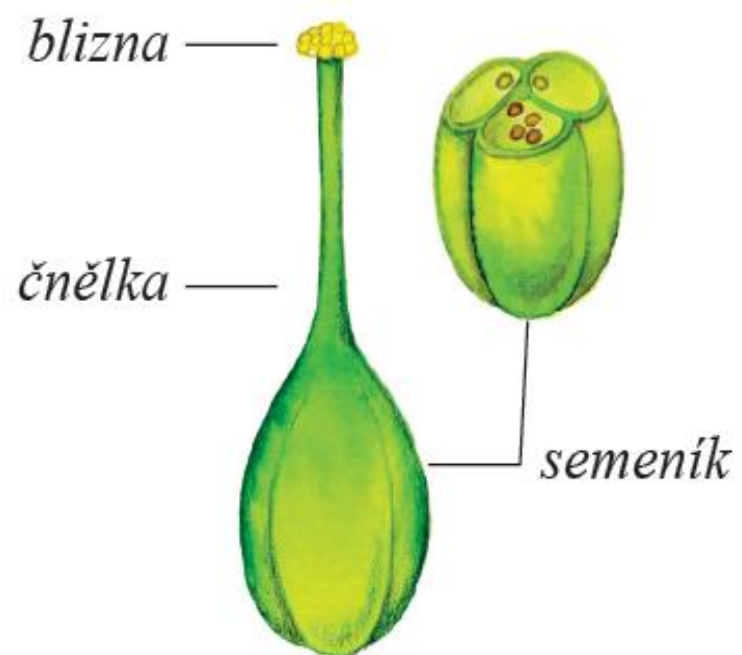
Stavba květu třešně

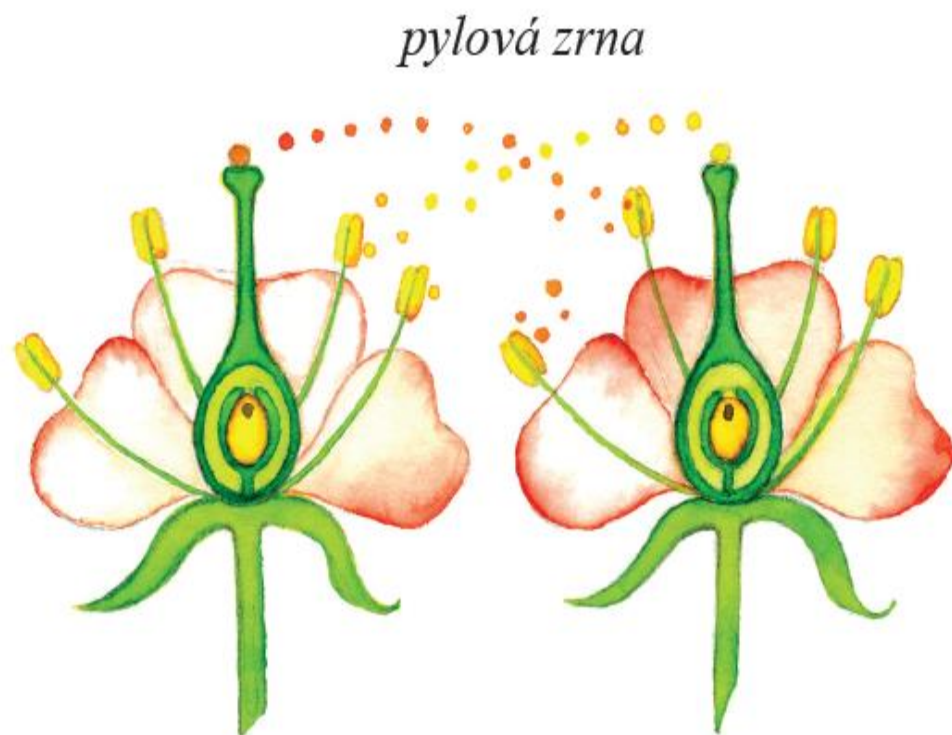
Tyčinka

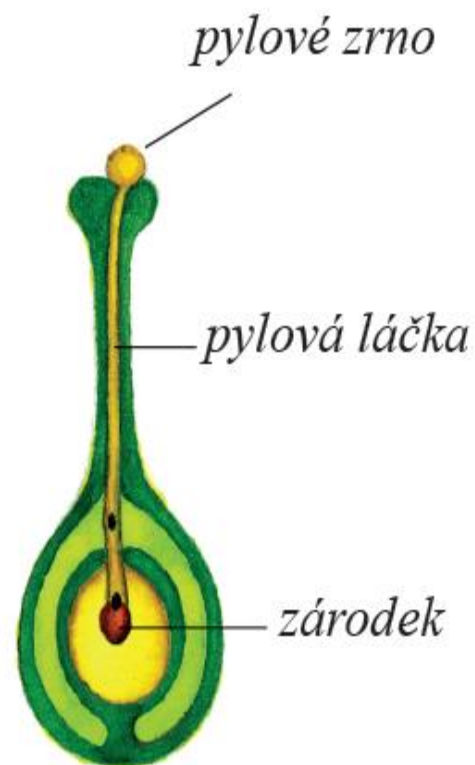
Pestík

Opelení

Prorůstání pylové láčky do semeníku

Líska obecná je jednodomá rostlina.

*samčí
květenství*

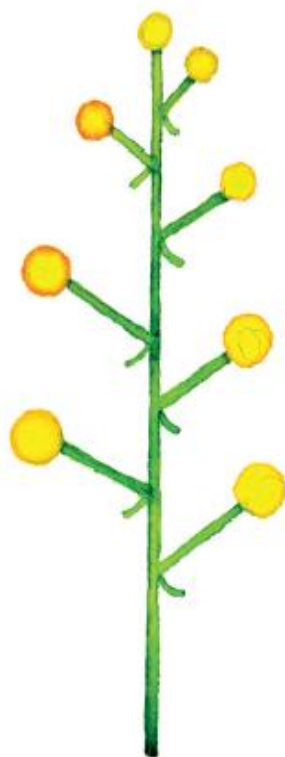
Vrba jíva je dvoudomá rostlina.

samčí rostlina s květem

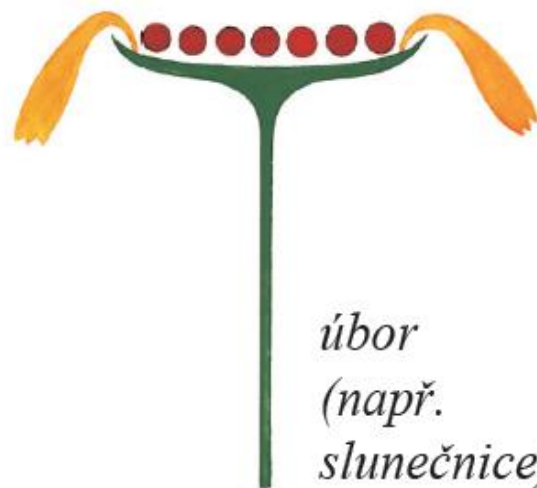
hlávka
(např.
jetel
plazivý)

hrozen
(např.
réva
vinná)

klas
(např.
pšenice
obecná)

úbor
(např.
slunečnice)

okolík
(např.
mrkev)

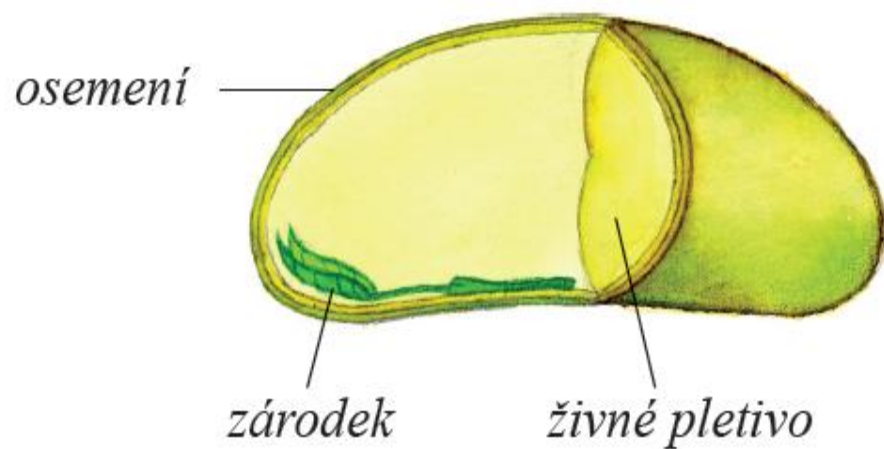
ROSTLINNÉ ORGÁNY GENERATIVNÍ

SEMENA A PLODY

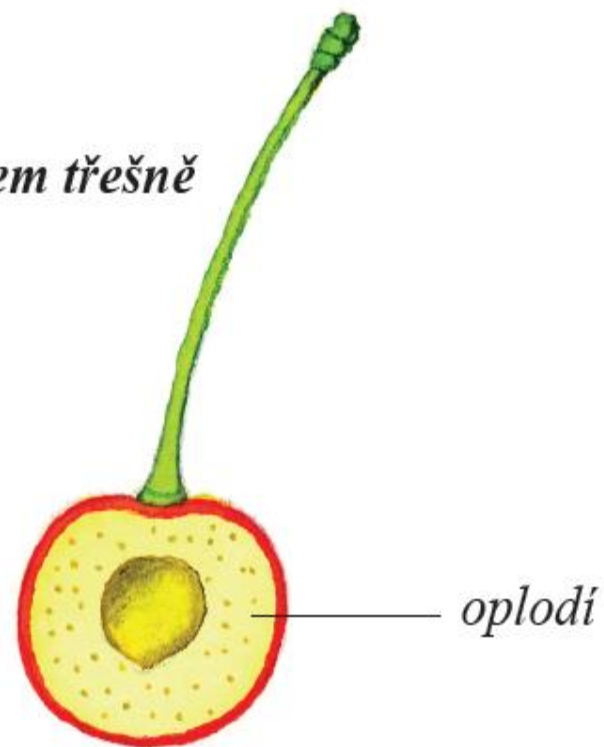
- **Plod** – rozmnožovací orgán krytosemenných rostlin, zajišťuje výživu a ochranu semen a jejich rozšiřování
- **Vznik** – po opylení a oplození
- Plody pravé – vznikly přeměnou pestíku
- Plody nepravé – ze semeníku a dalších částí květu (jahoda – nažky na zdužnatělém květním lůžku)
- **Složení semena** – osemení, živné pletivo, zárodek
- **Rozdělení plodů**
 - a) suché – pukavé (měchýřek, lusk šešule, tobolka), nepukavé (nažka, oříšek, obilka), poltivé (struk, tvrdka, dvounažka)
 - b) dužnaté – bobule, peckovice, malvice
- **Rozšiřování semen a plodů** – větrem (pampeliška, javor, bříza), vodou (vodní rostliny, plovoucí semena – kokosový ořech), vlastní vahou (semena jírovce, dubu, buku, ořešáku), na srsti a peří živočichů (semena trav, svízel přítula, lopuch), trusem živočichů
- **Význam semen a plodů pro člověka** – potrava, krmivo, léčiva, ...

Semeno vzniká z oplozeného zárodku.

Stavba semene

Průřez plodem třešně

Pukavé plody

hrách – lusk

mák – tobolka

Nepukavé plody

líška – oříšek

pšenice – obilka

slunečnice – nažka

bukvice – nažka

Peckovice

švestka

broskev

meruňka

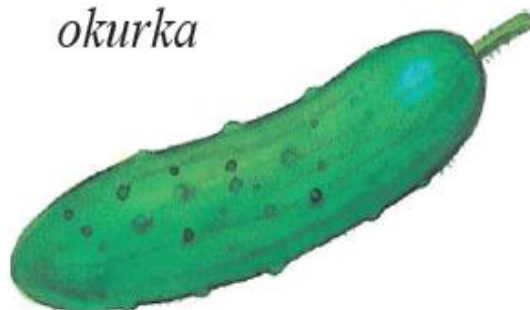

Bobule

rajče

okurka

hroznové víno

Malvice

hruška

jablko

Plodenství

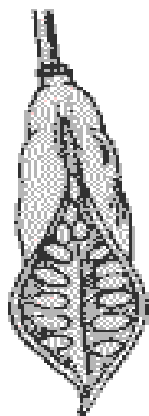
rybíz

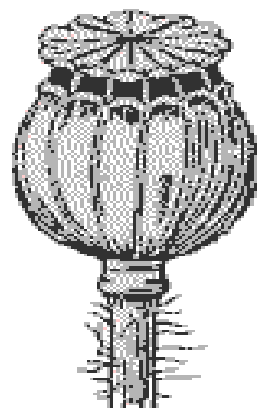
bez černý

Souplodí

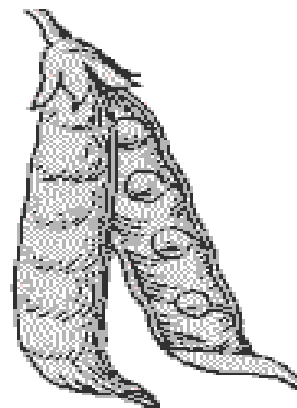

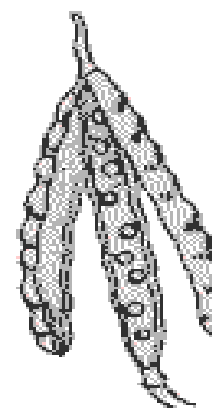
mechuřík

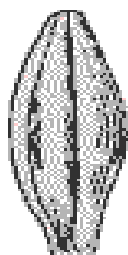
tobolka

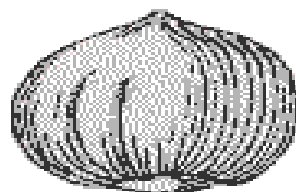
struk

šešul'a

zrno

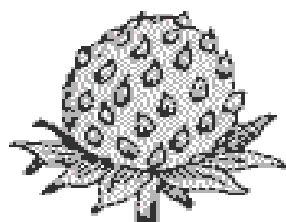
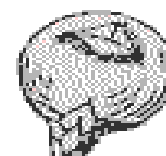
oriešok

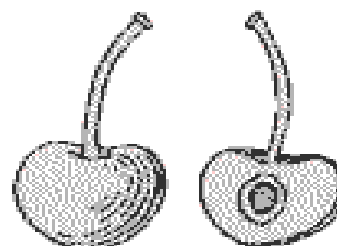
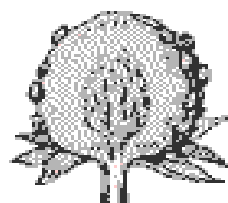
nažka

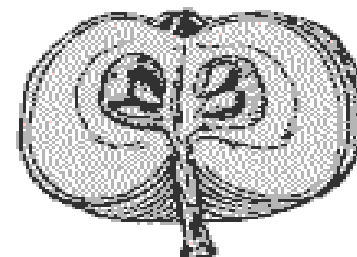
bobul'a

plodstvo nažiek

kôstkovica

malvica

Obr. Suché a dužinaté plody

Hrajeme si – poznáváme semena a plody

Semena pampelišky se rozšiřují větrem.

LÁTKOVÝ A ENERGETICKÝ METABOLISMUS

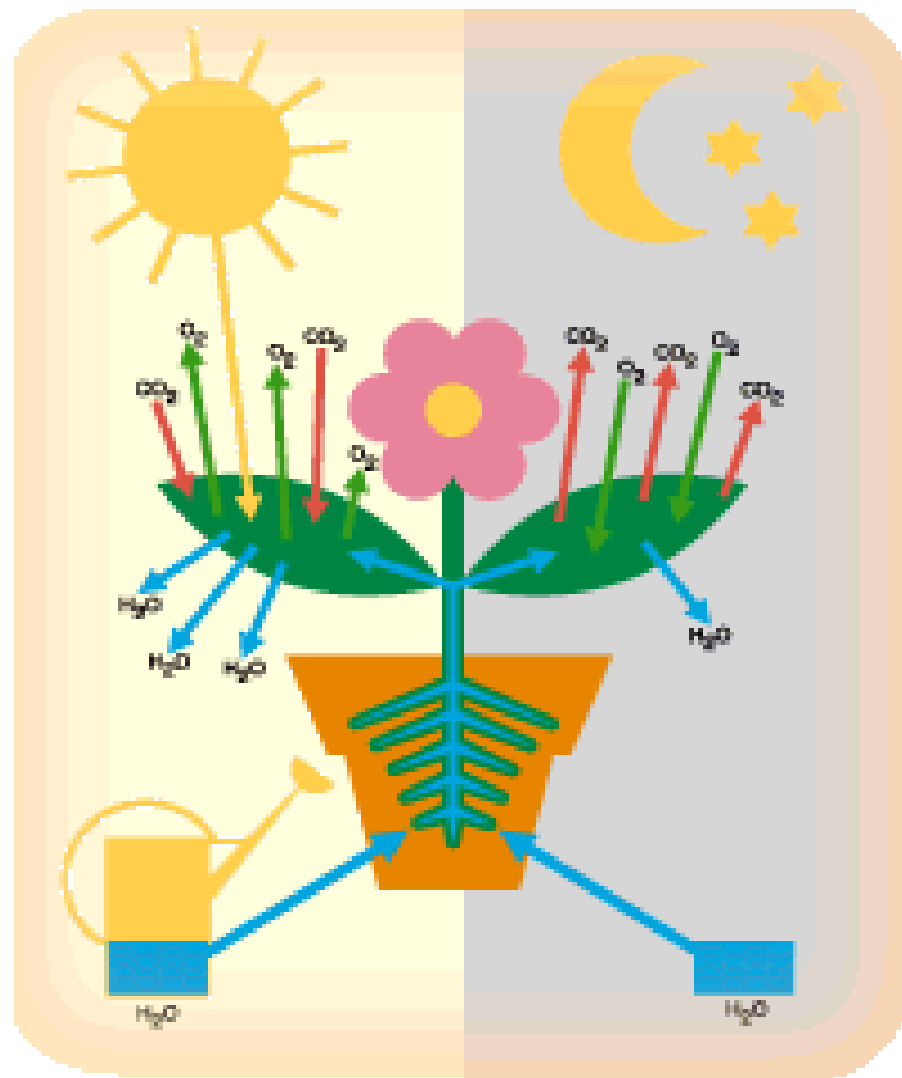
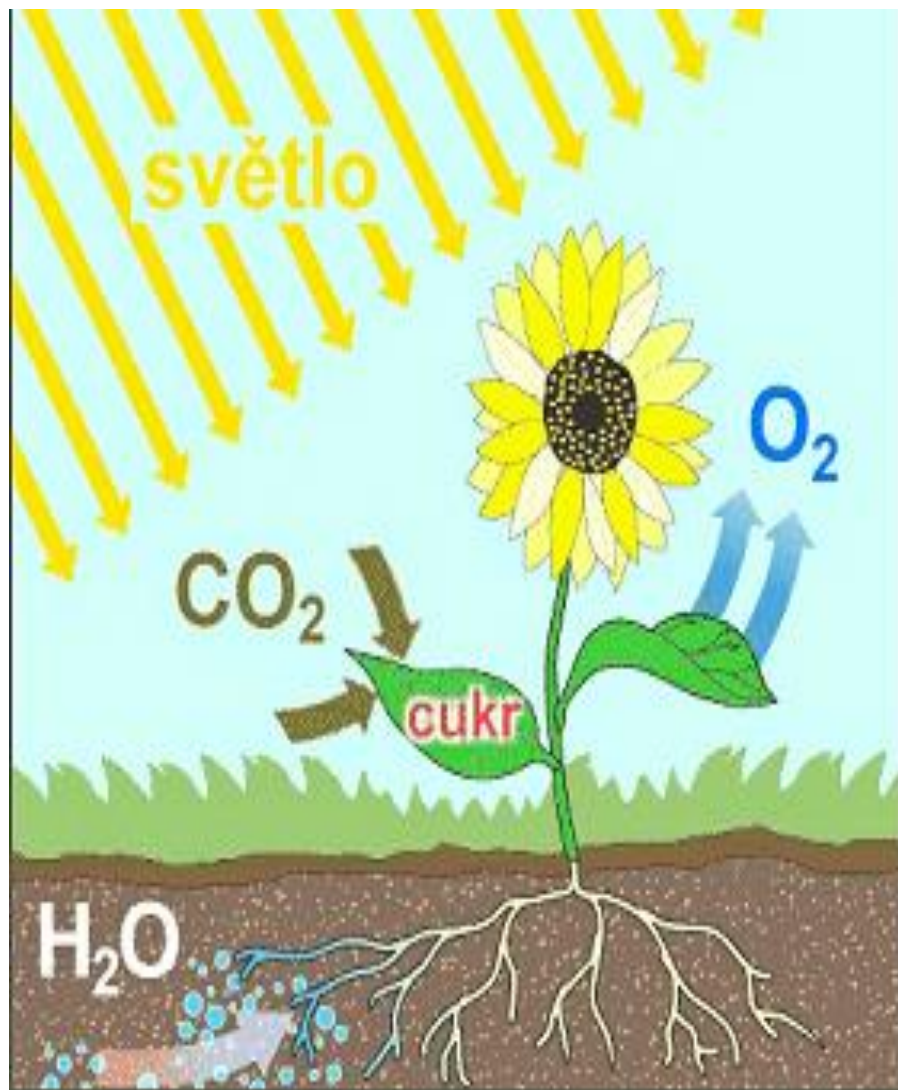
FOTOSYNTÉZA

- Látkový a energetický metabolismus
- Probíhá v chloroplastech rostlin
- Využívá energii slunečního záření
- Z vody a CO₂ vznikají cukry (glukóza), kyslík a voda
- Rovnice fotosyntézy (viz. Obr.)
- Primární děje – probíhají za světla na membránách chloroplastů, dochází pohlcení světla
- Sekundární děje - probíhají za světla i ve tmě, uvnitř (ve stromatu) chloroplastů, vzniká glukóza, kyslík a voda
- Rychlost fotosyntézy – ovlivňují vnější a vnitřní faktory (světlo, teplota, CO₂, voda, minerální výživa, množství chloroplastů)
- Význam fotosyntézy na Zemi – produkce kyslíku, růst rostlin

DÝCHÁNÍ

- Uvolňuje se chemická energie z organických sloučenin
- Probíhá v buňce v mitochondriích
- Uvolněnou energii rostlina potřebuje pro růst, příjem živin
- Zdrojem energie pro dýchání je glukóza, polysacharidy (škroby), bílkoviny, tuky (u některých klíčících semen - olejnin)
- Vzniká kyslík, voda a uvolňuje se energie
- Intenzita dýchání je největší u mladých rostlin
- Faktory ovlivňující dýchání – teplota, koncentrace kyslíku
- Kvašení – zvláštní případ dýchání

Fotosyntéza – základ života na Zemi

LÁTKOVÝ A ENERGETICKÝ METABOLISMUS

HETEROTROFNÍ VÝŽIVA ROSTLIN

- **Saprofité** – vyživují se z odumřelých rostlin a živočichů
- **Parazité** – cizopasně rostliny, hemiparazité – poloviční parazité (jmelí), holoparazité – úplní parazité (nezelené rostliny – podbělek, kokotice)
- **Přechodné výživové typy** – masožravé rostliny (rosnatka, láčkovky), enzymatickým rozkladem drobného hmyzu získávají dusík
- **Symbióza** – soužití, hlízkovité bakterie na kořenech bobovitých rostlin vážou půdní dusík (hrách, fazol)
- **Mykorhiza** – soužití hub a kořenů vyšších rostlin (klouzek modřínový)

MINERÁLNÍ VÝŽIVA ROSTLIN

- Jde o **příjem, vedení a využití minerálních živin**
- **Nejdůležitější biogenní prvky** (uhlík, kyslík, vodík, dusík, draslík, hořčík, vápník, železo)
- **Využití** – pěstování rostlin v hydroponii

LÁTKOVÝ A ENERGETICKÝ METABOLISMUS

RŮST A VÝVOJ ROSTLIN

RŮST ROSTLIN

- **Vnější faktory růstu**
(světlo, teplota)
- **Vnitřní faktory růstu**
(rostlinné hormony –
fytohormony)

PERIODICITA RŮSTU

- Roční periodicitu
- Denní periodicitu

CELISTVOST ROSTLIN

- Regenerace - obnova
poškozených částí

ONTOGENEZE ROSTLIN

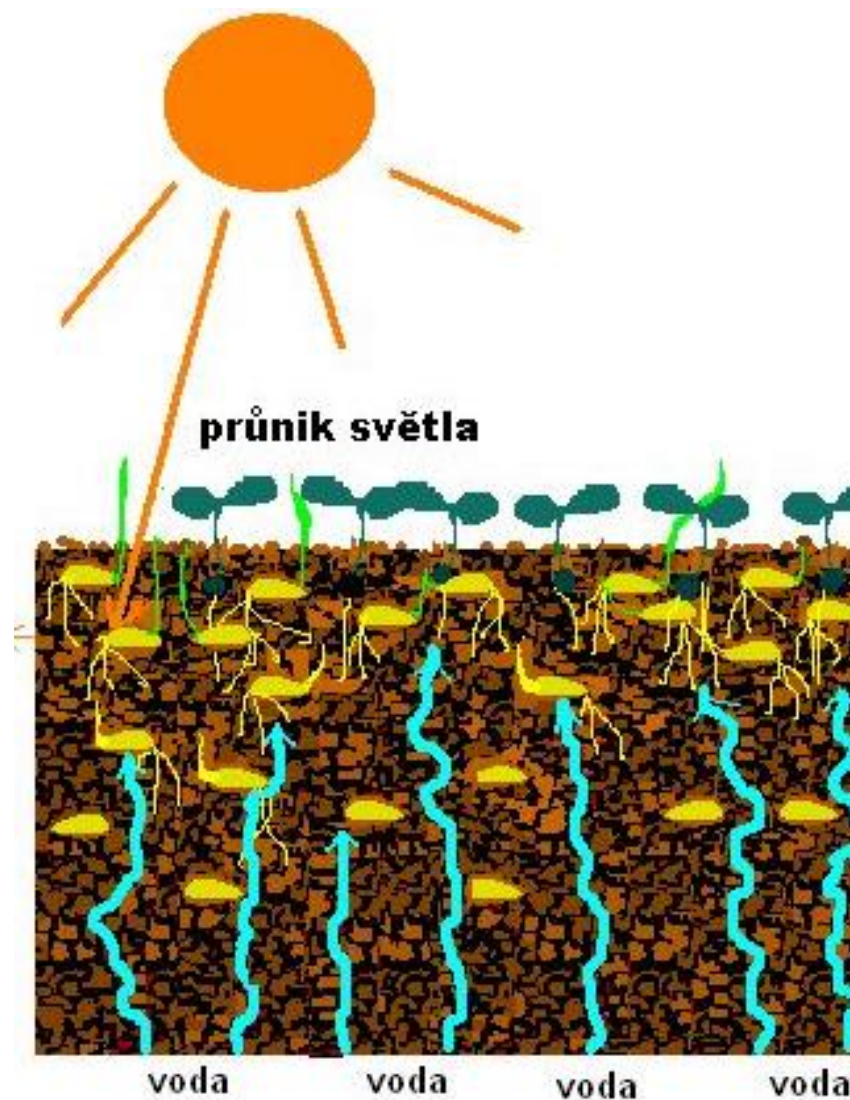
Období od oplození po smrt jedince

4 vývojová období:

- Embryonální vývoj
- Vegetativní období
- Období dospělosti
- Období stárnutí

Klíčení semen – přechod u
klidové fáze k vegetativnímu
růstu

Zjišťujeme podmínky klíčení semen rostlin

Rostliny potřebují správnou teplotu:

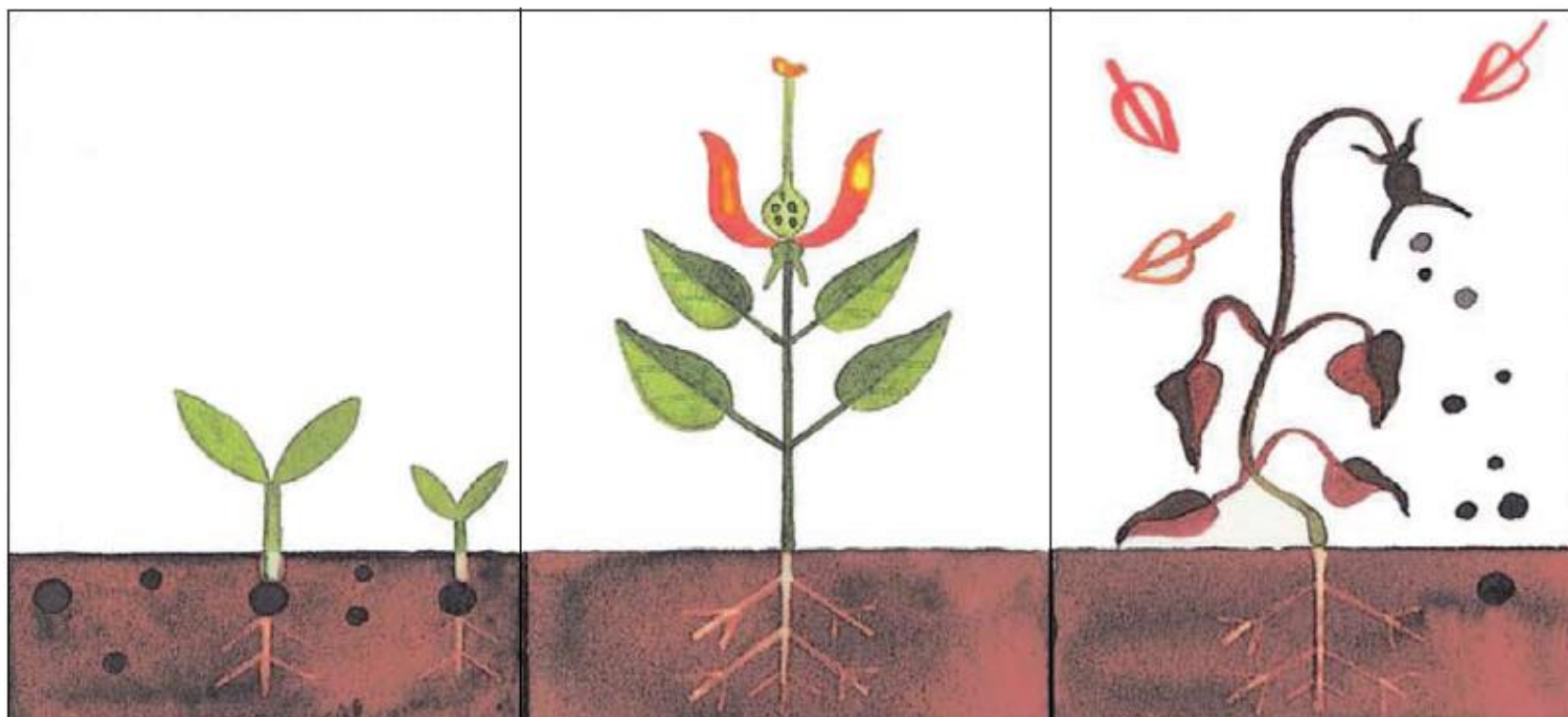

Banánovník roste v teplém pásu a pro svůj růst potřebuje teplotu více než 25 °C.

Klikva roste i ve studeném pásu a stačí jí teploty pod 15 °C. ►

*Semeno klíčí
a vzniká rostlina.*

*Dospělá rostlina
kvete, dochází
k opylení a oplo-
zení. Rostlina
se rozmnožuje po-
hlavně – vytváří
semena a plody.*

*Rostlina již
neroste, nekvete
a postupně
odumírá.*

POHYBY ROSTLIN

1. **Hygroskopické pohyby** – př.
otevírání a zavírání šištic
jehličnanů při vyschnutí a ve vlhku
2. **Mrštivé pohyby** – rozšiřování semen,
př. výtrusnice kapradin,
vystřelování semen netýkavky

3. Tropismy (orientované pohyby)

- Fototropismus – pohyb ve směru světla
- Haptotropismus – reakce na dotek, př. sklápěná lepkavých chlupů rosnatky k nalepenému hmyzu
- Hydrotropismus - růst kořenů ve směru zdroje vody
- Gravitropismus – růst kořenů ve směru gravitace a stonku proti směru gravitace

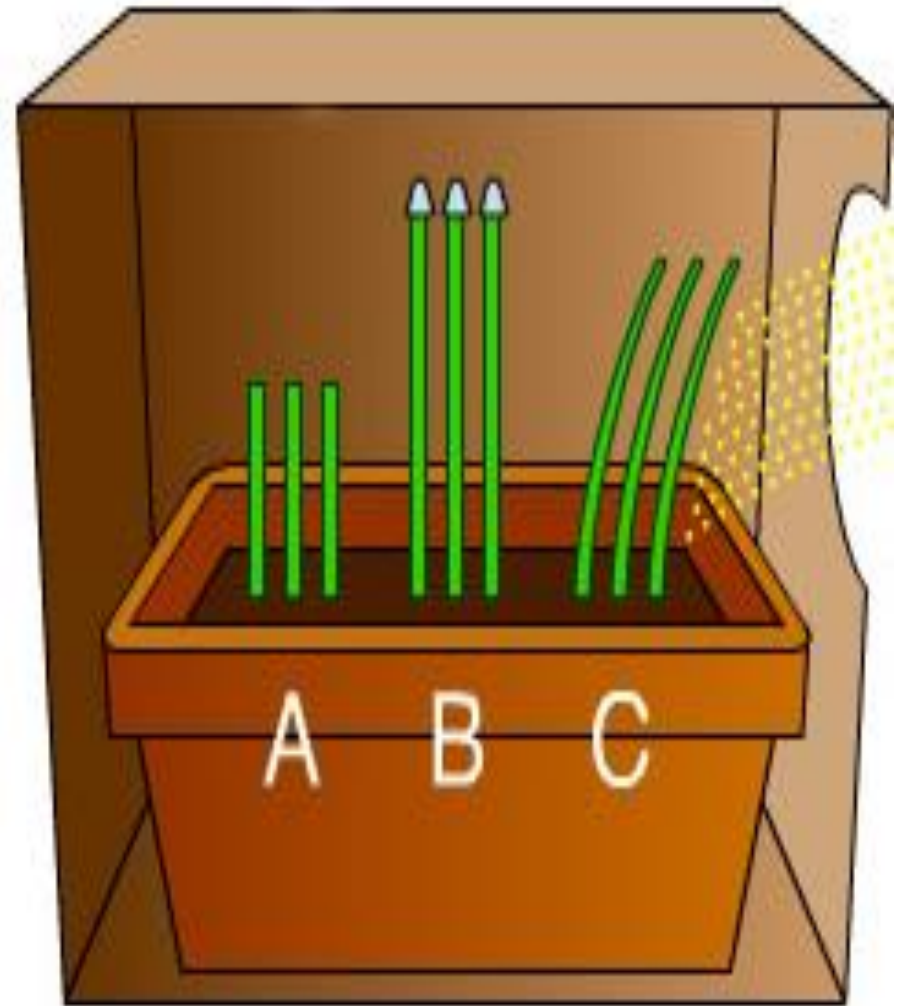
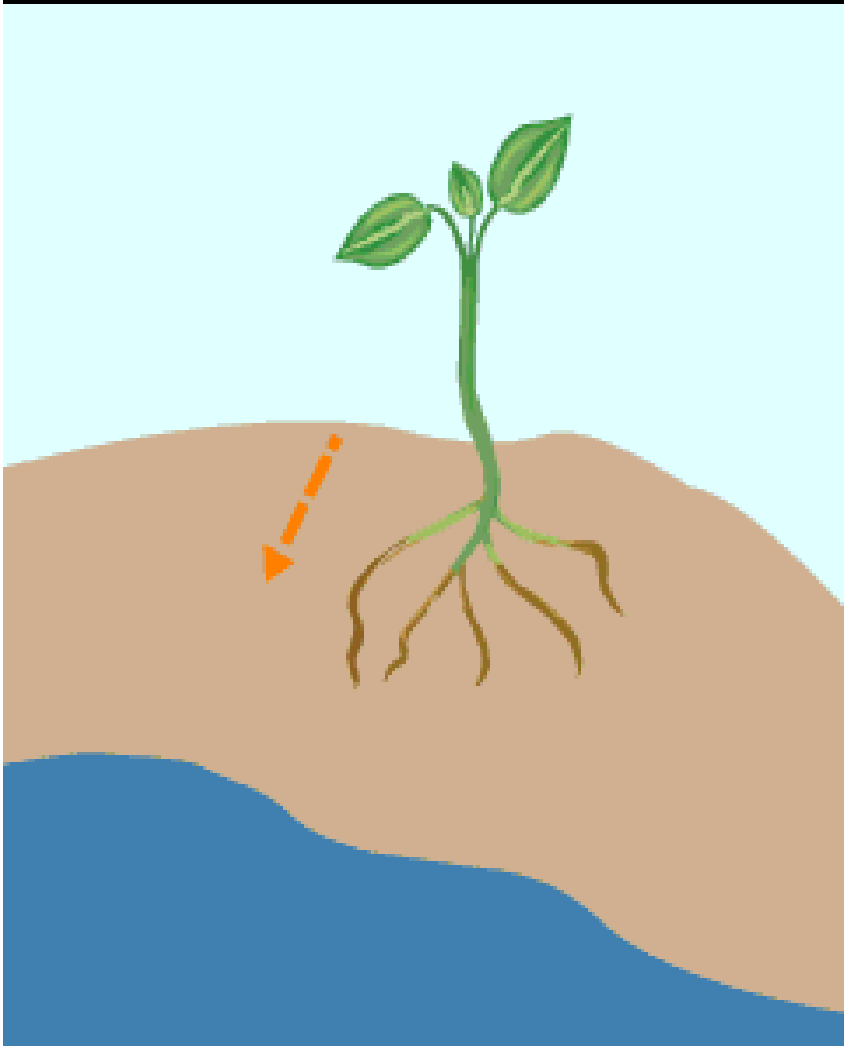
kaprad' samec (*Dryopteris filix-mas*)

Šištica smrku sivého

4. Nastie (neorientované pohyby)

Tropismy – hydrotropismus a fototropismus

Nastie - fotonastie

Noche

Día

Nepohlavní rozmnožování

Při nepohlavním rozmnožování vzniká **nová rostlina z části mateřské rostliny**. Nepohlavně se mohou rozmnožovat všechny rostliny, i řasy. K nepohlavnímu rozmnožování slouží **oddenky** (např. sasanka), **šlahouny** (např. u jahodníku), **oddenkové hlízy** (např. brambor), **cibule** (např. tulipán), **ztluštělý kořen** (např. mrkev).

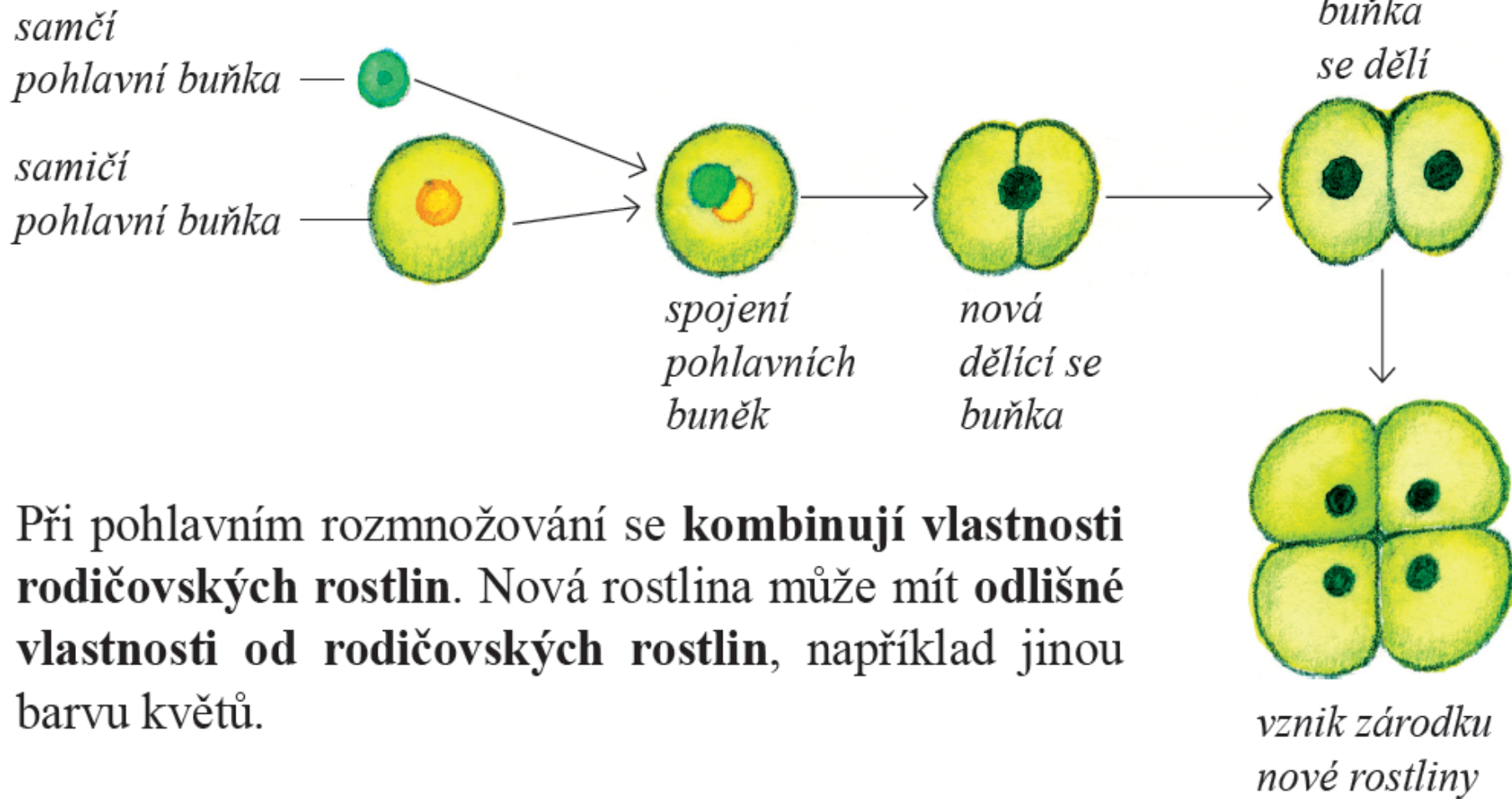

Rozmnožování jahodníku šlahouny, na kterých vyrůstají nové rostliny

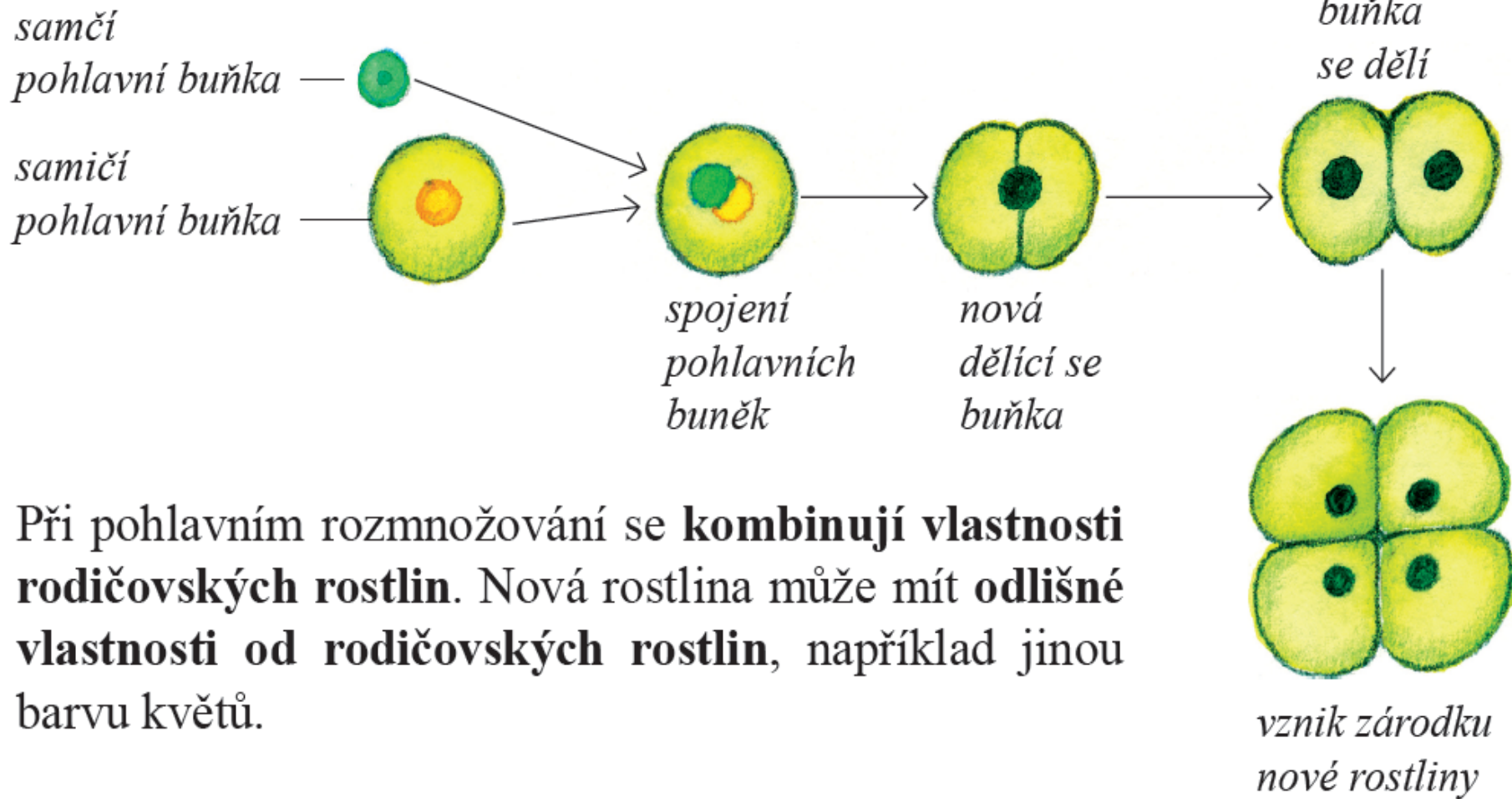
Rozmnožování rostlin řízkováním

Pohlavní rozmnožování

Při pohlavním rozmnožování se **kombinují vlastnosti rodičovských rostlin**. Nová rostlina může mít **odlišné vlastnosti od rodičovských rostlin**, například jinou barvu květů.

Pohlavní rozmnožování

Při pohlavním rozmnožování se **kombinují vlastnosti rodičovských rostlin**. Nová rostlina může mít **odlišné vlastnosti od rodičovských rostlin**, například jinou barvu květů.